

Prof. W. BIDNOW.

Preoświaszczennyj Episkop
Wasilij Bohdaszewski.

Wasilij Iljicz Ekzemplarski.

(Wspomnienia pośmiertne).

Wydawnictwo „Elpis“.
Warszawa (4), Zygmuntowska 13.

Warszawa.

Drukarnia Synodalna.

1933.

Prof. W. BIDNOW.

Preoświaszczennyj Episkop
Wasilij Bohdaszewski.

Wasilij Iljicz Ekzemplarski.

(Wspomnienia pośmiertne).

Wydawnictwo „Elpis“.
Warszawa (4), Zygmuntowska 13.

Warszawa.

Drukarnia Synodalna.

1933.

Preoświaszczennyj Episkop Wasilij Bohdaszewski.

Przed Wielkanocą 1933 r. ukraiński perjodyk „За Соборність“ (Łuck, 1933 r., Nr. 6) przyniósł bolesną wiadomość, że w marcu tegoż roku zmarł w Kijowie ostatni rektor Kijowskiej Akademii Duchownej, Episkop Kaniowski Wasilij (Bohdaszewski).

Episkop Wasilij (w życiu świeckiem Dymitr Iwanowicz Bohdaszewski) urodził się 19 października st. st. we wsi Zawidowie powiatu Włodzimierskiego na Wołyniu, gdzie jego ojciec był proboszczem. Nauki pobierał w niższej szkole duchownej („духовное училище“) w Mielcu, a następnie w Wołyńskim seminarjum duchownem w Krzemieńcu, które ukończył w 1892 r. z odznaczeniem, jako „pierwszy student“. Tegoż roku zostaje Bohdaszewski wysłany do Kijowskiej Akademii Duchownej, którą po 4-letnich studjach ukończył 30 maja 1886 r. ze stopniem kandydata teologii, jako pierwszy z pośród 58 absolwentów. Temat dla pracy kandydackiej obrał z dziedziny Nowego Testamentu, mianowicie: „Лжеученія, обличаемыя въ первомъ посланіи Ап. Іоанна“. Profesor S. M. Solski († 1900 r.) nie szczędził pracy tej pochwał i uznał ją za nadającą się do druku w charakterze rozprawy magisterskiej. Poza tem rada profesorska pozostawiła Bohdaszewskiego przy Akademii jako „stypendystę profesorskiego“ celem przygotowania do objęcia katedry.¹⁾

Przez rok studjuje Bohdaszewski historję filozofji, poczem 16 sierpnia 1887 r. zostaje mianowany p. o. docenta

---

1) „Извлеченія изъ протоколовъ Совѣта Кіевской Духовной Академіи за 1885-6 г.“, стр. 129-130; 225-226 і 256.

Akademji i rozpoczyna wykłady z historii filozofji. By zostać docentem, koniecznym było uzyskanie stopnia magistra teologii, to też Bohdaszewski starannie przerabia pracę kandydacką i przedstawia ją w rękopisie, jako dysertację magisterską pod nieco zmienionym tytułem (Лжеучители, обличаемые въ первомъ посланіи Св. Апостола Іоанна). Obydwaj recenzenci S. M. Solski i A. A. Olesnicki²⁾, uznali autora za godnego stopnia magistra teologii. Lecz colloquium magisterskie zostało odroczone do czasu wydrukowania dysertacji, i odbyło się 11 września 1890 r., przy czem oficjalnymi oponentami byli profesorowie S. M. Solski i docent A. S. Carewski.³⁾ Wkrótce potem Bohdaszewski zostaje docentem, wykładając w dalszym ciągu historję filozofji. Gdy w 1897 r. profesor S. M. Solski z powodu przeciążenia obowiązkami prezydenta miasta Kijowa zrezygnował z katedry Pisma Św. Nowego Testamentu, obejmuje ją Bohdaszewski i nie opuszcza do ostatniej chwili istnienia Akademji Kijowskiej. Ogłoszone w wydawnictwie „Труды Кіевской Духовной Академіи“ prace Bohdaszewskiego z dziedziny filozofji świadczą, że był on, szczególnie jeśli chodzi o starożytną filozofję grecką, wybitnym znawcą tego przedmiotu. Na temat swej pracy doktorskiej, niezbędnej dla objęcia stanowiska profesora zwyczajnego, wybrał Bohdaszewski list Św. Apostoła Pawła do Efezów.

Do swych prac naukowych odnosił się Bohdaszewski z nadzwyczajną sumiennością, a jego cechą charakterystyczną było gruntowne, wolne od niedojrzałych wniosków badanie przedmiotu. Dlatego też nie spieszo mu było z drukiem dysertacji doktorskiej. Oddana do druku w marcu 1900 r., zostaje wykończona dopiero we wrześniu 1904 r. W 1902 r. zostaje Bohdaszewski profesorem nadzwyczajnym, a w 1905 r. — po uzyskaniu stopnia doktora teologii — profesorem zwyczajnym. Jego praca doktorska, zatytułowana „Посланіе Св. Апостола Павла къ Ефесянамъ. Историко-экзегетическое изслѣдованіе“ (Kijów, 1904, VII+703 str.), zwróciła na siebie powszechną uwagę prawosławnych teologów. Bohdaszewski był, obok profesora Petersburgskiej Akademji Duchownej N. N. Głubokowskiego, najwybitniejszym znawcą dzieł wielkiego „Апо-

²⁾ „Извлеченія... за 1889-90 г.,“ str. 93-98, 198-199.

³⁾ „Извлеченія... за 1890-1 г.,“ str. 53-55.

stoła pogan". 16 czerwca 1909 r. Bohdaszewski zostaje mianowany inspektorem Kijowskiej Akademji Duchownej, a w końcu 1910 r. przyjmuje święcenia kapłańskie. Zaznaczyć zresztą należy, że oddawna zamierzał poświęcić się stanowi duchowemu i nie uczynił tego wcześniej jedynie dlatego, że, nie będąc żonaty, nie mógł wcześniej święceń otrzymać. Wkrótce po wyświęceniu nadany mu został tytuł protojereja. W 1913 r. przyjmuje Bohdaszewski śluby zakonne i otrzymuje imię Wasilij. Zostaje mu nadana godność Archimandryty. W lecie 1914 r. Archimandryta Wasilij zostaje mianowany rektorem Akademji Kijowskiej z tytułem Episkopa Kaniowskiego, trzeciego wikariusza diecezji Kijowskiej. Nominacja odbyła się 5 sierpnia w Ławrze Kijowsko-Peczerskiej, sama zaś chirotonja 6 sierpnia w Soborze Św. Zofji w Kijowie. Obrzędu chirotonji dokonał Metropolita Fławjan († 1915 r.). Działalność rektorska Episkopa Wasilija przypada na okres wyjątkowo niesprzyjający normalnemu funkcjonowaniu uczelni, szczególnie w 1915 r., kiedy to Akademia Kijowska przygotowywała się już do ewakuacji. Rewolucja 1917 r. przyniosła nowe pogorszenie sytuacji. W 1906-1909 latach zwyciężył wśród ciała profesorskiego Akademji prąd ultra-reakcyjny, którego przywódcy, ściśle związani z kołami reakcyjnymi, potrafili wciągnąć do orbity swych interesów i Bohdaszewskiego, człowieka nauki, dalekiego od praktycznej polityki z całym jej brudem, a nawet, wbrew jego woli zeń robili niejednokrotnie narzędzie swjej polityki w zprawach akademickich. Kijowska Akademia Duchowna zajmuje wybitnie wrogie stanowisko wobec ukraińskiego ruchu narodowego, to też nie dziwnego, że ukraińcy, w szczególności zaś Centralna Rada, będąca podówczas wyrazicielką ich dążeń narodowych i państwowych, nie ujawniają dla niej sympatji. Jednakże, Episkop Wasilij, ukraińiec z pochodzenia, obcy był wszelkiej nietolerancji w stosunku do odrodzenia narodu ukraińskiego i nie dawał ukraińcom powodu do nieprzychylnego do siebie stosunku. W 1918 r. Kijowska Akademia Duchowna opracowuje projekt organizacji wydziału teologii przy Ukraińskim Uniwersytecie Państwowym w Kamieńcu Podolskim i deleguje na jego uroczyste otwarcie (21 października 1919 r.) swego przedstawiciela, profesora ks. N. Smirnowa, składając nowemu Uniwersytetowi w darze komplet swych wydawnictw. Są też

wiadomości, że gdy w 1923 r. Patriarcha Tichon udzielił błogosławieństwa przekładowi ksiąg liturgicznych na język ukraiński, Episkop Wasilij brał udział w pracach tłumaczy. Zwycięstwo bolszewików położyło kres istnieniu Kijowskiej Akademji Duchownej, której gmach zajęty został przez sowiecką szkołę wojskową. Episkop Wasilij utracił warsztat umiłowanej przez siebie pracy naukowej i musiał się ograniczyć do działalności praktyczno-kościelnej. Lecz i tu napotyka na nieprzezwyciężone przeszkody ze strony bezbożnej władzy komunistycznej. Kilkakrotnie zostaje zesłany na północ Rosji. Wkońcu pozwolono mu powrócić do Kijowa, lecz czekały go tam niedostatek i przesładowania ze strony wrogów Kościoła i religji, wśród których znalazło się, niestety, kilku byłych uczniów zmarłego, odwdzięczających się w ten sposób za doznaną od niego niegdyś pomoc.

Brak niemal zupełny danych o okolicznościach życia i działalności Episkopa Wasilija po 1918 r. zmusza mnie do zobrazowania tu jedynie jego działalności naukowej z lat poprzednich. Jako profesor, był Bohdaszewski wybitną siłą naukową, a wykłady jego były przez słuchaczy szczególnie cenione ze względu na obfitą treść i metodologiczne wartości.

Wykładał bez notatek, zdumiewając wszystkich wyjątkową pamięcią i erudycją. Na treść jego wykładów składały się zazwyczaj wnikliwa analiza greckiego tekstu Pisma Świętego, poglądów Ojców Kościoła, twierdzeń komentatorów i współczesnych zachodnio-europejskich badaczy Nowego Testamentu, a zwłaszcza kunszt, z którym przeprowadzał egzegezę tekstu, nam, słuchaczom, wydawał się poprostu nieprawdopodobnym.

Nie ograniczając się do wykładów w murach Akademji, Ep. Wasilij chętnie występował przed szerszą publicznością z odczytami o treści popularno-naukowej. Najczęściej miało to miejsce w Киевскомъ Религиозно-Просвѣтителномъ Обществе, gdzie odczyty jego miały apologetyczny albo też polemiczny charakter. Występował też na zebraniach Kijowskiej filji Палестинскаго Общества, miał tu więc w 1910 r. odczyt na temat: „Входъ Господень въ Іерусалимъ“. Stosowanie do dawnej tradycji Akademji Kijowskiej, wygłaszał też kazania na nabożeństwach „pasyjnych“, oraz w piątki Wielkiego Postu w cerkwi Brackiej. Wzory tych jego kazań znaleźć mo-

żna na łamach „Трудовъ Киевской Духовной Академіи“. Pod tym względem zmarły Arcypasterz świecił dobrym przykładem dla innych. Prócz „kazań pasyjnych“, ukazało się w druku dziesięć przemówień, wygłoszonych przez Episkopa Wasilija na pogrzebach profesorów Akademii lub też na żałobnych nabożeństwach, trzy kazania („слова“) na święto Wniebowzięcia Matki Boskiej, przemówienie z okazji uroczystej nominacji na Episkopa Kaniowskiego w dniu 5 sierpnia 1914 r. oraz przemówienie przy inauguracji roku akademickiego 1914-5 r. Do swych przemówień i kazań wkładał Ep. Wasilij treść naukową-teologiczną, związaną z przedmiotem przemówienia, i nadawał im formę rozpraw na pewien specjalny temat. Ogólna ich liczba sięga trzydziestu.

Działalność naukowa Ep. Wasilija była wielce intensywną, nie wykraczała wszakże po za ramy wykładnych przezeń przedmiotów, t. zn. historii filozofji i egzegezy Nowego Testamentu. Ten ostatni przedmiot wykładał Bohdaszewski zgórą 20 lat, i dlatego spis jego prac składa się przeważnie z pozycji, mających stosunek do Pisma Świętego. Prace swe drukował po większej części w „Трудахъ Киевской Духовной Академіи“; poza tem zamieszczał coś nie coś w wydawnictwach „Міссіонерское Обозрѣніе“ i „Православная Богословская Энциклопедія“. Podany poniżej (oczywiście, niezupełny) spis prac naukowych Episkopa Wasilija daje pojęcie o skali jego zainteresowań, będąc zarazem świadectwem jego wielkiej pracowitości. Najważniuszem jego dziełem jest bezwątpienia rozprawa doktorska o liście Apostoła Pawła do Efezów—świetny wzór posługiwania się t. zw. metodą filologiczną, szczególnie cenny ze względu na gruntowną analizę pojęcia Kościoła u Apostoła Pawła. Niemniejszą wartość przedstawiają i inne jego prace z dziedziny egzegezy. We wszystkich znajdujemy głęboką znajomość literatury, przejrzystość myśli, umiejętność orjentowania się w kwestjach najbardziej zawiłych, wreszcie kunszt wnikliwej analizy. Zmarłego cechował szacunek dla tradycji staro-chrześcijańskich i poglądów Ojców Kościoła, co mu zresztą nie przeszkadza wysuwać czasem twierdzenia na pozór sprzeczne z tradycją. Między innymi Episkop Wasilij nie zgadzał się z powszechnie przyjętą chronologją i odnosił ukrzyżowanie Chrystusa Pana do 29 r. naszej ery. Rozprawy, notatki i recenzje Episkopa Wasilija w zakresie egzegezy No-

wego Testamentu stanowią dla prawosławnej nauki teologicznej skarb drogocenny.

Podając poniżej spis prac Episkopa Wasilija, dzielę go na kilka grup. O ile nie jest wskazane miejsce wydrukowania danej pracy, należy jej szukać w „Трудахъ Кіевской Духовной Академіи“.

I. Historja filozofji.

1. „О взаимныхъ отношеніяхъ философіи и естествознанія“ (Przemówienie na uroczystości akademickiej). — „Тр. К. Д. Ак.“, 1894 р., ч. 12, 517-568.

2. „Греческіе софисты“. — „Тр. К. Д. Ак.“, 1897 р., ч. 8, 455-493.

3. „Объ источникахъ къ изученію философіи Сократа“. — „Тр. К. Д. Ак.“, 1895 р., ч. 9, 123-152; 1896 р., ч. 8, 547-574; 1897 р., ч. 6, 242-276; ч. 7, 381-401.

4. „Ученіе Платона о знаніи“. — „Тр. К. Д. Ак.“, 1897 р., ч. 12, 557-579.

5. „Философія Канта“. — „Тр. К. Д. Ак.“, 1898 р., ч. 2, 181-203; ч. 5, 54-76; ч. 6, 201-228; ч. 7, 389-431; ч. 9, 28-64.

6. „Итальянскій поэтъ-пессимистъ“. — Тр. К. Д. Ак.“, 1892 р., ч. 2, 326-332. З приводу книги В. Штейна про Джіаномо Леопарди.

7. „Новый трудъ по исторіи философіи (J. Wegmann, Geschichte der Philosophie, Berlin, 1892). — „Тр. К. Д. Ак.“, 1894 р., ч. 602-625, ч. 5, 121-153.

II. Pismo Święte Nowego Testamentu.

1. „Законъ и благодать“. — „Тр. К. Д. Ак.“, 1899 р., ч. 9, 79-100.

2. „Экзегетическія замѣтки. Притча о неправедномъ домоправителѣ“. 1904 р., ч. 3, 442-449.

3. „Экзегетическія замѣтки“. — 1904 р., ч. 6, 153-270; 1907 р., ч. 6, 196-216; 1909 р., ч. 7-8, 476-495; 1910 р., ч. 3, 287-316.

4. „Христось Спаситель, какъ Чудотворецъ (Мат. 8, 1-9, 34 и параллел.).“ — 1911 р., ч. 10, 243-274, ч. 11, 377-404.

5. „Посланіе Апостоловъ на проповѣдь (Мат. 9, 35-10, 42).“ — 1912, ч. 1, 1-29.

6. „Посланіе Іоанна Крестителя къ Іисусу Христу двухъ своихъ учениковъ и рѣчь Господа о невѣрїи народа (Мат. 11, 1-30; Лук. 7, 17-35)“.—1912 р., ч. 3, 362-380.

7. „Отношеніе ко Христу Спасителю книжниковъ и фарисеевъ (Мат. 12, 1-50 и парал.)“.—1912 р., ч. 5, 1-39.

8. „Притчи Христа Спасителя о царствѣ небесномъ (Мат. 13, 1-52 и параллел.)“.—1912 р., ч. 10, 185-218.

9. „Христось Спаситель въ окрестностяхъ Виѳсаиды-Юліи (Мат. 14, 1-34 и параллел.)“.—1913 р., ч. 1, 1-27.

10. „Христось Спаситель въ землѣ Генисаретской, въ предѣлахъ Тира и Синода и въ Десятиградїи (Мат. 14, 34-15, 38; Марк. 7, 24-8, 9)“.—1913 р., ч. 3, 329-354.

11. „Христось Спаситель въ предѣлахъ Магдалинскихъ, въ Виѳсаидѣ и въ окрестностяхъ Кесарїи Филипповой (Мат. 15, 39-16, 28; Марк. 8, 10-9, 1)“.—1913 р., ч. 7-8, 340-373.

12. „Послѣднее пребываніе Христа Спасителя въ Галилеѣ (Мат. 17, 1-18, 35 и параллел.)“.—1913 р., ч. 10, 175-203; ч. 11, 353-376.

13. „Послѣднее путешествіе Христа Спасителя въ Іерусалимъ (Мат. 19, 1-20, 34; Марк., 10, 1-52; Лук. 18, 15-19, 28)“.—1914 р., ч. 1, 1-34.

14. „Христось Спаситель въ Геѳсиманїи.“—1913 р., ч. 4, 619-634.

15. „Входъ Господень въ Іерусалимъ“.—1910 р., ч. 5, 10-34,

16. „Дѣятельность Христа Спасителя отъ входа въ Іерусалимъ до Пасхи (Мат. 21, 1-26, 2 и параллел.)“.— 1914 р., ч. 5, 11-47, ч. 11-47, ч. 11, 213-243.

17. „Тайная вечеря Господа нашего Іисуса Христа“.—1906 р., ч. 10, 1—28.

18. „Критическіе этюды по Новому Завѣту. 1. Подлинность Марк. 16, 9-20“.—„Тр. К. Д. Ак.“, 1908 р., ч. 4, 477-491.—„Виѳавара или Виѳанїя?“—492-496.—„Правда Божїя“—497—500.—„О молитвѣ Господней“—501-511.

19. „Историческій характеръ книги Дѣяній Апостольскихъ“.—1909 р., ч. 11, 381-425.

20. „Объ источникахъ книги Дѣяній Апостольскихъ“.—1910 р., ч. 10, 169-202.

21. „Хронологія Дѣяній Апостольскихъ“. — 1911 р., ч. 1, 1-29.
22. „Посланіе Св. Апостола Іакова“. — 1907 р., ч. 10, 181-210, ч. 11, 438-462.
23. „Объяснительныя замѣчанія къ наиболѣе труднымъ мѣстамъ посланія Ап. Іакова“, — 1894 р., ч. 9, 116-145. *Osobna odbitka*, Kijów, 1894 р., 30 str.
24. „Второе соборное посланіе Св. Апостола Петра“. — 1808 р., ч. 7, 355-393.
25. „Лжеучители, обличаемые въ первомъ посланіи Св. Апостола Іоанна“. — 1890 р., ч.ч. 3-8. *Osobna książka*, Kijów 1890, 191 str. — *Recenzje*. 1) Проф. С. М. Сольскій — „Протоколы Совѣта Кіевской Духовной Академіи за 1889-1890 р.“, 3-98. 2) Проф. О. Олесницкій, *ibid.*, 98-99.
26. „Посланіе Св. Апостола Іуды“. — 1908 р., ч. 11, 361-389.
27. „Неповрежденность посланія Св. Апостола Павла къ Римлянамъ“. — 1904 р., ч. 6, 178-189.
28. „Первое посланіе Св. Апостола Павла къ Коринѳянамъ“. — 1907 р., ч. 3, 305-335.
29. „Къ изъясненію перваго посланія Св. Апостола Павла къ Коринѳянамъ (I, 18-VI, 20)“. — 1911 р., ч. 559-482.
30. „Экзегетическія замѣтки. 1 Коринѳянамъ, VII. 14.“ — 1904, ч. 6, 304-330.
31. „Дѣйствительность воскресенія мертвыхъ по ученію Св. Ап. Павла“. — 1902 р., ч. 1, 61-98.
32. „О второмъ посланіи Св. Ап. Павла къ Коринѳянамъ“. — 1902 р., ч. 7, 349-375.
33. „Посланіе Св. Апостола Павла къ Ефесянамъ“. — 1900 р., ч.ч. 3 і 6; 1901 р., ч. 2; 1903 р., ч.ч. 2, 4, 6, 10-12; 1904 р., ч. ч. 1-9. W 1904 г. została wydana praca ta osobno pod tytułem: „Посланіе Святаго Апостола Павла къ Ефесянамъ. Историко-экзегетическое изслѣдованіе“. Kijów, 1904 р., VII+703.
Recenzja проф. К. Д. Ророва ukazała się osobno w 1904 г.
34. „Посланіе Св. Апостола Павла къ Евреямъ“. — 1905 р., ч. 3, 316+359.
35. *Recenzja* працу: „Первое путешествіе Св. Апостола Павла съ проповѣдью Евангелія. Изъясненіе Дѣян. XII-XIV гл. Опытъ историко-экзегетическаго изслѣдованія преподавателя Виѳанской Духовной Семинаріи Ивана Артоболевскаго“.

Троице-Сергиевская Лавра, 1900". — „Тр. К. Д. Ак.", 1902 р., ч. 12, 630-650.

36. „Учено-литературная дѣятельность покойнаго профессора Кіевской Духовной Академіи С. М. Сольскаго".— 1900 р., ч. 12, 660-685.

37. „Противосектантское объясненіе Іаков. 1, 1-18".— „Миссіонерское Обзорѣніе", 1897.

38. „Объяснительныя замѣчанія къ мѣстамъ Новаго Завѣта, неправильно понимаемымъ штундистами и другими русскими сектантами. Сборныя посланія".—„Миссіонерское Обзорѣніе", 1897.

39. Recenzja książki: „И. Баженовъ. Характеристика четвертаго Евангелія со стороны содержанія и языка въ связи съ вопросомъ о происхожденіи Евангелія. Казань, 1907 р."—„Тр. К. Д. Ак.", 1910 р., ч. 9, 149-168.

Do tej że grupy prac Episkopa Wasilija odnieść należy szereg jego artykułów w „Православной Богословской Энциклопедіи", która ukazywała się, jako dodatek do miesięcznika „Странникъ", pod redakcją A. Łopuchina, później N. Głubokowskiego. Np., artykuły o listach Apostołów Jakóba i Judy, o Ewangelji Apostoła Jana, o „Kanonie Nowego Testamentu", „Kleofasie" i t. d.

III. Odczyty publiczne.

1. „О религіозномъ воспитаніи".—„Т. К. Д. Ак.", 1896 р., ч. 3, 421-434.

2. „О Евангеліяхъ и св. евангельской исторіи (противъ современнаго раціонализма)".—1902 р., ч. 2, 269-304.

3. „О евангельскихъ чудесахъ (замѣтки противъ раціоналистовъ и въ частности графа Л. Н. Толстого)".—1900 р., ч. 8, 473-497.

4. „О личности Св. Апостола Павла".—1906 р., ч. 1, 1-16.

5. „Евангеліе, какъ основа жизни (по поводу современныхъ соціально-экономическихъ вопросовъ)".—1906 р., ч. 4, 547-576.

6. „Современные враги Креста Христова". — 1908 р., ч. 10, 273-285.

7. „О христіанской благотворительности".—1908 р., ч. 1, 24-37.

8. „Блаженства Господни (евангельская правда и правда современного социализма)“.—1909 р., ч. 2, 203-236.

9. „О причинахъ современного невѣрія“.—1910 р., ч. 1, 10-21, ч. 2, 164-171.

10. „О значеніи Церкви“.—1913 р., ч. 12, 457-466.

11. „О Церкви (по поводу современныхъ религиозныхъ запросовъ)“.—1904 р.,

12. „Нѣсколько словъ о теософiи“.—1912 р., ч. 11, 341-381.

IV. Varia.

1. „Избранныя мысли изъ сочиненій Св. Исидора Пелусіота, въ обличеніе сектантства, Кіјów, 1897. — Odbitka z „Миссіонерскаго Обзорнія“.

2. „Святыи Іоаннъ Златоустъ, по его письмамъ“.—Кіјów, 1908.

3. „Тертулліанъ, пресвитеръ Карфагенскій. Догматическія творенія. Переводъ съ предисловіями и примѣчаніями. О молитвѣ.—„Тр. К. Д. Ак.“, 1908 р., ч. 1, 12-16, ч. 2, 17-31. О крещеніи — 1908 р., ч. 2, 32 і ч. 3, 33-48; 4, ч. 49-59. О покаяніи (De poenitentia)—1908 р., ч. 4, 60-64; ч. 5, 65-80. О терпѣніи (De patientia)—1910 р., ч. 4, 81-94 ч. 5, 95-112.

Wasilij Iljicz Ekzemplarski.

3 lipca 1933 r. zmarł w Kijowie Wasilij Iljicz Ekzemplarski, były profesor Kijowskiej Akademii Duchownej, który pozostawił po sobie trwałą ślad w historii zarówno uczelni duchownych, jak i prawosławnej myśli teologicznej w Rosji. Skłania mnie to do poświęcenia Zmarłemu tych paru słów wspomnienia.

Urodził się W. I. Ekzemplarski 30 grudnia st. st. 1874 r., jako syn profesora religii I-go gimnazjum Kijowskiego oraz kolegum Pawła Gałagana, protorejera Ilji Ekzemplarskiego, który przy złożeniu ślubów zakonnych przybrał imię Hieronima i zmarł w Warszawie 2 listopada 1905 r., jako Archiepiskop Warszawski. Po ukończeniu w 1896 r. Litewskiego Seminarjum Duchownego w Wilnie W. I. Ekzemplarski wstąpił w sierpniu tegoż roku do Kijowskiej Akademii Duchownej. Z powodu wątłego zdrowia ukończył ją dopiero po pięciu latach, w czerwcu 1901 r. Jako jeden z najbardziej celujących studentów, był pozostawiony na rok jeden przy Akademii celem przygotowania się do profesury. Rozprawę kandydacką napisał na temat: „Библейское и святоотеческое учение о сущности священства“, i, jako stypendysta profesorski, pracował nad teologią dogmatyczną pod kierownictwem profesora M. F. Jastrebowa. 17 sierpnia 1902 r. został obrany p. o. docenta przy katedrze teologii moralnej. W 1904 r. ukazuje się w druku jego rozprawa magisterska, nosząca taki sam tytuł, jak wyżej wymieniona praca kandydacka. Po publicznej obronie rozprawy tej zostaje mianowany docentem, a w roku 1907 profesorem nadzwyczajnym.

Pracując naukowo w dziedzinie etyki chrześcijańskiej, młody uczonec nie tracił z oczu realnego życia i praktycznej działalności człowieka. Jego żywa dusza, przepojona ideałami ewangelicznymi, niezdolna była do obojętnego przechodzenia do porządku dziennego nad nienormalnymi zjawiskami współczesnej mu rzeczywistości i utylitarystycznym pojmowaniem moralności chrześcijańskiej w życiu społecznym i państwowym.

Nie szczędzi krytyki faktom, zwyczajem uświęconym, na które nie reaguje dzisiaj społeczność chrześcijańska. Klęska Rosji w wojnie z Japonją, rewolucja 1905 r., powszechne ożywienie zainteresowań społecznych—wszystko to nie pozostaje bez wpływu na wrażliwego i religijnego Ekzemplarskiego. Jako profesor-moralista, szuka odpowiedzi na bieżące zagadnienia, biorąc za punkt wyjścia Ewangelię i autorów staro-chrześcijańskich. Rzecz zrozumiała, życie realne i utarte poglądy nie zadawałnają go. To też twierdzenia, przez niego wygłoszane, brzmią dysonansem dla tych, którzy, przyzwyczajeni do rutyny, od czysto-chrześcijańskich nastrojów i uczuć dalecy, ponad ogólnie rozpowszechnione poglądy wznieść się nie potrafią. W „Трудахъ Киевской Духовной Академи“ ukazuje się szereg artykułów jak, np., „Къ вопросу объ отношеніи нравственности къ политикѣ“ (1905) i „Нѣскольکو мыслей по поводу защиты смертной казни въ русской богословской литературѣ послѣдняго времени“ (1907), które ściągnęły na autora niezadowolenie ze strony reakcji tak świeckiej, jak i duchownej. Bowiem liczni pisarze występowali w owym czasie na łamach wydawnictw takich, jak „Церковный Вѣстникъ“, „Христіанское Чтеніе“, „Вѣра и Разумъ“, „Миссіонерское Обозрѣніе“ i innych, w obronie kary śmierci pod kątem widzenia etyki chrześcijańskiej. Tego rodzaju poglądy zwalcza W. I. Ekzemplarski, udowadniając ich bezpodstawność i wzywając swych przeciwników, by nie głosili w imieniu Zbawiciela i Jego Kościoła nauki, z samą istotą chrześcijaństwa niezgodnej.

Wiele uwagi poświęcał też W. I. Ekzemplarski zagadnieniu bogactwa i ubóstwa oraz dobroczynności chrześcijańskiej. Rozwiązania tych kwestyj szukał u autorów staro-chrześcijańskich, znajdując szczególnie obfity materiał w twórczości św. Jana Złotoustego. Referaty na tematy te wygłaszał w „Религіозно-Философскомъ Обществѣ“, które wspólnie z kilku profesorami-idealistami (P. P. Kudriawcew, W. W. Zieńkowski i inni) założył. Towarzystwo to było przeciwieństwem „Кіевскаго Религіозно-Просвѣтительнаго Общества“, skupiającego w Kijowie wokoło siebie najbardziej reakcyjne elementy społeczeństwa rosyjskiego i zacięcie wszelki postęp zwalczającego. Wystąpienia W. I. Ekzemplarskiego wywoływały niezadowolenie czynników miarodajnych, a niektóre z jego drukowa-

nych referatów drażniły w najwyższym stopniu czołowe osobistości reakcji politycznej i kościelnej. Dotyczy to zwłaszcza jego odczytu, zestawiającego poglądy na własność L. Tołstoja i św. Jana Złotoustego. Niemniej ujemne wrażenie na wpływowe czynniki wywarło ukazanie się książki Ekzemplarskiego p. t. „Учение древней Церкви о собственности и милостыни“ (Kijów, 1910). Wszystkie te okoliczności przyczyniły się do kwestjonowania „prawomyślności“ Ekzemplarskiego przez władze kościelne. Szczególnie zaś podejrzanym wydawał się ówczesnym zwierzchnikom Kościoła dlatego, że był przekonany i gorącym zwolennikiem reformy oficjalnego ustroju kościelnego i zwrotu ku zasadom soborowości i elekcyjności. Jak wiadomo, rewolucja 1905 r. przyczyniła się do ożywienia życia kościelnego w Rosji. Powstał prąd, zmierzający do zreformowania ustroju synodalno-konsystorskiego. Wyrazicielami tego kierunku byli niektórzy profesorowie Akademij Duchownych. W Kijowie należeli do niego profesorowie W. Z. Zawitniewicz, P. P. Kudriawcew, prot. F. I. Titow, W. P. Rybiński, W. D. Popow. Ich poglądy podzielał Ekzemplarski. Ciż sami profesorowie byli zwolennikami autonomji i zasady elekcyjności w Akademjach Duchownych. Napotykali, rzecz prosta, na opór tak we własnem gronie profesorskiem, jak i ze strony władzy kościelnej oraz sfer reakcyjnych, zbyt pochopnie wykorzystujących Kościół i duchowieństwo dla zwalczania reform. T. zw. „lewicowcy“ wśród profesorów stali się przedmiotem denuncjacji, które spowodowały zarządzenie przez św. Synod rewizji Kijowskiej Akademji Duchownej. Rewizję przeprowadził jeden z najbardziej podówczas wpływowych Hierarchów. W. I. Ekzemplarski stał się w sferach kościelnych znienawidzoną osobistością, a jego naukową działalność i postępowanie uznano za szkodliwe dla uczelni duchownej. W 1912 r. zostaje zwolniony z zajmowanego stanowiska. Na jego miejsce wybrany zostaje 23 października 1912 r. na wniosek profesora S. T. Gołubiewa kandydat teologii Moskiewskiej Akademji Duchownej Leonid Sokołow. ¹⁾ Mimo pozbawienia katedry, W. I. Ekzemplarski nie zaprzestaje działalności naukowej i społecznej. Do ograniczenia jej zmuszają go wojna, rewolucja i stan zdrowia. Zawsze stał niezłomnie przy Kościele, czemu szczególnie dał wyraz po 1920 r. Podczas gdy ci, którzy go swego czasu,

1) „Протоколы Совѣта Кіевской Духовной Академіи за 1912-3 г.,“ str. 98 („Труды Кіев. Дух. Акад.“, 1913 р., октябрь).

jako wroga Kościoła Prawosławnego, namiętnie zwalczali, bądź zbiegli zagranicę, bądź przeszli do obozu przeciwników religji, Ekzemplarski stał do zgonu na straży interesów Kościoła i bronił ustroju kościelnego w duchu tradycji kanonicznych. Pełen tolerancji dla wszystkich, odnosił się przychylnie do ukraińskiego ruchu religijnego, tem bardziej, że łączyła go przyjaźń serdeczna z wybitnymi reprezentantami tego ruchu. Rozszedł się z nimi dopiero w 1921 r. na skutek utworzenia w Kijowie w sposób niekanoniczny autokefalicznej hierarchji ukraińskiej. Skomplikowane kwestje życia kościelnego w Kijowie zawsze były przy jego czynnym udziale rozstrzygane. Jego działalność kościelno-społeczna za czasów bolszewickich świadczy wyraźnie o jego wierności religji i Kościołowi, o szczerości jego przekonań chrześcijańskich, o głęboko idealistycznym, dla przeciwników niezrozumiałym, pojmowaniu ducha etyki chrześcijańskiej.

Jak przystoi prawdziwemu chrześcijaninowi, był W. I. Ekzemplarski człowiekiem nawskroś dobrym. Pomagał każdemu, czem tylko mógł.

Z braku odpowiedniego materiału, nie mam nistety możności dania tu przeglądu prac naukowych Ekzemplarskiego. Wymienią tylko luksusową, w niewielkiej ilości egzemplarzy, wydaną książkę p. t. „Высокопреосвященный Архиепископъ Иеронимъ Экземплярскій (1836-1905)“ (Kijów, 1906 r., str. 1-344 1-702, in 4), przeznaczoną, jak czytamy w przedmowie, „dla bliskich zmarłemu Arcypasterzowi osób“. Pierwsza część pracy, obejmuje szczegółowy i bogato ilustrowany życiorys Archiepiskopa Hieronima, druga zaś przedruk jego prac z „Трудовъ Кіевской Духовной Академіи“ и „Руководства для сельскихъ пастырей“, jak również niektórych kazań. Niektóre z tych prac, np., uwagi metodologiczne o nauczaniu religji w szkołach początkowych nie są pozbawione wartości, to też wspomniana publikacja, ze względu na niedostępność starych czasopism religijnych, posiada dziś jeszcze pewne znaczenie praktyczne. Pozatem książka zawiera cenne dane, dotyczące życia kościelnego w Rosji w końcu XIX stulecia.

W. I. Ekzemplarski zmarł po ciężkiej chorobie i został pochowany na przedmieściu Kijowa Demijówce.

Wieczny odpoczynek dobremu chrześcijaninowi, człowiekowi o niezłomnych zasadach!
